

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՍԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՍԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուրյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՁ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուջյան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԴԱՏՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹԱՎՈՐՄԱՆ
ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ**

Արթուր Վաղարշյան

***ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության
ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր***

Առաջին հանրապետության պետական իշխանության համակարգի ստեղծման և գործողության իրավական կառուցակարգի պատմության համակարգված նկարագիրը հիմք է այդ հանրապետության ընդհանուր պատմության շատ հիմնահարցերի վերախմաստավորման, դրան վերաբերող պատմագրության մեջ տեղ գտած մոտեցումների ճշգրտման, վիճելի հիմնահարցերի նկատմամբ բարոյական գնահատականներից ու վերաբերմունքից ձերբազատվելու և դրանք պետաիրավական (իրավական-օրինական և ոչ իրավական-ապօրինի) տեսանկյունից դիտարկելու համար: Մակայն բացի զուտ պատմագրական նշանակությունից շատ կարևոր է հանրապետության գոյության ու գործողության փորձից դասեր քաղելը: Այլ կերպ ասած՝ Առաջին հանրապետության պետական իշխանության համակարգի ստեղծման, կազմակերպության և իրավական գործունեության հիմնահարցերի բազմակողմանի-համալիր հետազոտությունը, դրանց ամբողջական նկարագիրը և վերլուծությունը պետք է օգտագործել տեսական նոր օրինաչափությունների առաջադրման համար, որոնք կարող են կիրառվել արդի պետության բարեփոխումների համար:

Փորձենք օգտագործել Առաջին հանրապետության պետական իշխանության համակարգի, դրա կազմակերպական և գործառույթային առանձնահատկությունների, իրավական գործունեության ամբողջական, համակարգված պատմաիրավական հետազոտությունը և առաջ քաշել ինչպես, այսպես կոչված, պատմական-իրավական փաստերը լուսաբանող, այնպես էլ այսօրվա պետականակերտության համար գործնական-կիրառական նշանակություն ունեցող տեսական օրինաչափություններ:

Հայաստանի առաջին հանրապետության պետական և իրավական համակարգի ծագման, կայացման պատմական գործընթացների

վերլուծությունը և գնահատումը հիմք են տալիս առաջ քաշելու հետևյալ բացահայտող, լուսաբանող հիմնադրույթներն ու օրինաչափությունները:

1. Առաջին հանրապետության հիմնադրման և միջազգային ճանաչման ընթացքը, անկախության անսպասելիության հանգամանքը պայմանավորեցին նաև նորաստեղծ պետության կառավարման համակարգի յուրահատկությունները: Օրենսդիր իշխանության համակարգի կայացման և զարգացման տեսանկյունից հանրապետության պետական կառավարման համակարգն անցել է կազմակերպական երեք փուլ՝ ա) հայոց ազգային ներկայացուցչական համակարգով խորհրդարանական կառավարում, բ) հանրապետության ազգաբնակչության և հիմնական քաղաքական կուսակցությունների նշանակովի-ներկայացուցչական համակարգով խորհրդարանական կառավարում, գ) քաղաքական կուսակցությունների համամասնական ներկայացուցչության համակարգով խորհրդարանական կառավարում:

2. 1919 թ. մայիսին Անկախ և միացյալ Հայաստանի հռչակման գործընթացում ՀՅԴ-ի և կառավարության գործունեության անդրկուլիսային գործելակերպը կազմակերպված քաղաքական դավադրություն էր՝ ընդդեմ հանրապետության, հանուն դաշնակցական կուսակցության մենատիրության հաստատման: Նման պնդման համար հիմք է իրավական դիրքերից այնպիսի միտումների վերհանումը, ինչպիսիք են՝ օրենսդիր մարմնի աշխատանքների նպատակային ձախողումը, վարչապետությունից Հ. Քաջազնունու մեկուսացումը և Ա. Խատիսյանի կողմից նրա լիազորությունների յուրացումը, կառավարության կողմից, շրջանցելով խորհրդարանը, կարևորագույն սահմանադրական նշանակության երկու իրավական ակտի ընդունումը («Անկախ և միացյալ Հայաստանի» ակտը, «Հայաստանի խորհրդի կազմը 12 ներկայացուցիչներով ուժեղացնելու մասին» օրենքը), առանց դրանց քաղաքական անհրաժեշտության լուրջ քննարկումների, խախտելով դրանց ընդունման օրինականության և բովանդակային, և՛ ընթացակարգային-ձևային պահանջները: Եթե նշված գործընթացները տեղի ունենային իրավական օրինականության հունով, ապա դրանք չէին հանգեցնի խորհրդարանում քաղաքական բազմազանության վերացմանը, ազգային համերաշխության խարխիվմանը, մնացած քաղաքական ծանրակշիռ ուժերի օտարմանը:

հետևանքներ, որոնք՝ որպես ներքին գործոններ, նպաստեցին հանրապետության անկմանը:

3. Հայաստանի խորհուրդը հիմնադրվել էր որպես անժամկետ գործողության խորհրդարան: Խորհրդի լիազորությունների դադարման միակ իրավական ուղին ինքնալուծարումն էր: Չունենալով մեծամասնություն խորհրդում՝ դրան հասնելը դաշնակցականների համար շատ բարդ խնդիր էր: Այդ կացությունից դուրս գալու և քաղաքական-իրավական ճգնաժամը հաղթահարելու ելքը դաշնակցությունը տեսավ խորհրդարանի աշխատանքների ձախողման մեջ: Նպատակը խորհրդարանն անդամալույծ մարմին դարձնելն էր և դրանով ընդդիմությանը փաստի առաջ կանգնեցնելը, ինչը կստիպեր վերջինիս համաձայնել ինքնարձակմանը և կազմակերպել խորհրդարանական ընտրություններ: Հրահրելով կոչեր՝ արձակել Հայաստանի խորհուրդը՝ նրանք քննադատության թիրախ էին դարձրել հատկապես խորհրդարանում կուսակցությունների և ազգությունների խտրական ներկայացուցչությունը:

Պահն իսկապես պատմական էր ու պատասխանատու: Մակայն Հայաստանի քաղաքական ուժերը, հոսանքները, գործիչները չկարողացան թոթափել խմբակային, անհատական շահերն ու հակամարտությունները, չեզոքացնել պետությանը սպառնացող վտանգներն ու դժվարությունները, համախմբել ժողովրդին, կայացնել նորաստեղծ պետությունը, գտնել այն ոսկե միջինը, որը կդառնար ՀՀ հաղթական կայացման անկյունաքարը:

4. Հայաստանի պառլամենտի ընտրությունների կազմակերպման և նախընտրական քարոզչության ընթացքում շարունակվեցին օրենսդիր կառավարության և կուսակցությունների քաղաքական խարդավանքները: Ոչ կառուցողական, նեղ կուսակցական դիրքորոշումների, քաղաքական անհանդուրժողականության հետևանքով ՀԺԿ-ն դուրս եկավ կառավարական կոալիցիայից: Այնուհետև միայն դաշնակցականներով համալրված կառավարությունը, օգտվելով ՀԺԿ-ի հայաստանյան կոմիտեի այսրոպեական որոշումից, առանց օրինական հիմքերի քվեարկությունից հանեց դրա ընտրական ցուցակը: Արդյունքում ՀՅԴ-ն ստացավ պատգամավորական տեղերի բացարձակ մեծամասնությունը, և Հայաստանում հաստատվեց դաշնակցական մենիշխանություն: Երկրորդ խորհրդարանը ևս հիմնադրվեց որպես անժամկետ լիազորություններով մարմին. դրա դա-

դարման միակ իրավական ուղին ինքնալուծարումն էր: Ընտրությունների համընդհանուր ճանաչում գտած սկզբունքներից ընտրությունների պարտադիրության և պարբերականության խախտմամբ խեղաթյուրվում էր ներկայացուցչական կառավարման կարևորագույն գիծը՝ ժամկետայնությունը: Սա ճակատագրի հեգնանք չէր, այլ ՀՅԴ-ի կողմից մտածված ծրագիր: Խորհրդարանի ընտրությունից հետո դաշնակցական քաղաքական միտքը սկսեց կռվաններ որոնել դրա իշխանությունը «հավերժացնելու» համար:

5. Առաջին հանրապետության հիմնադրման եղանակը և պետական իշխանության ստեղծման առանձնահատկությունները, ներառյալ պետական շինարարության փորձի և պատշաճ սահմանադրական կարգավորման բացակայությունը, կառավարման դուալիստական միապետական համակարգից անցումը հանրապետականի, պայմանավորեցին այն հանգամանքը, որ առաջին խորհրդարանը հիմնադրվեց որպես անսահմանափակ իրավասությամբ խորհրդարան: Այդ կարգավիճակը փոխանցվեց Հայաստանի պառլամենտին: «Անսահմանափակ իրավասությամբ խորհրդարան» հասկացությունը չէր ենթադրում բացարձակություն, որովհետև պետական իշխանության համակարգը կառուցված էր իշխանությունների բաժանման սկզբունքով, ինչն արդեն իսկ ենթադրում էր խորհրդարանի իրավասության սահմանափակում: Սակայն խորհրդարաններն իրենց օրենսդրական իրավասության բնույթով բացարձակ անսահմանափակ էին, քանզի դրանք ունեին իրավագործություն ցանկացած հարցով ընդունելու, փոփոխելու և վերացնելու օրենքները, և չկար պետական որևէ կառույց, որը կարող էր կասկածի ենթարկել նրանց ակտերի իրավականությունը:

6. Առաջին հանրապետությունում պետական իշխանությունն իրականացվում էր իշխանությունների եռաթև բաժանման հիման վրա: Բաժանումը դրսևորվում էր երեք առումներով՝ գործառութային, կառուցվածքային-կազմակերպական, անձնական: Սակայն իշխանությունների բաժանման համակարգը աղճատված էր, որովհետև այն չէր ապահովում իշխանության ճյուղերի հավասարակշռումը: Որպես կանոն իշխանության երեք թևերի մարմինները պետք է լինեն ինքնուրույն իրենց իրավասության շրջանակներում, չեն կարող միջամտել այլ մարմինների իրավասությանը: Սակայն հանրապետության օրենսդիր մարմինների բացարձակ օրենսդրա-

կան իրավասությունը խախտում էր իշխանության մնացած թևերի՝ իրենց իրավասության շրջանակներում ինքնուրույնությունը, հիմքեր էր ստեղծում օրենսդրի կողմից այլ մարմինների իրավասությանը կամայական օրենսդրական միջամտության համար: Մյուս կողմից՝ իշխանությունների փոխհարաբերություններում «հակակշիռների և զսպիչների» թույլ համակարգը ի չիք էր դարձնում իշխանությունների բաժանման իրական գործողությունը: Պատվիրակված օրենսդրման համակարգի կիրառման պայմաններում դա հանգեցնում էր գործադիր իշխանության գերակայության: Հանրապետության խորհրդարանականության ողջ պատմությունը վկայում է, որ կառավարող կուսակցությունն ամեն անգամ պայքարի մեջ էր մտնում հենց խորհրդարանի հետ: Եթե դա հասկանալի էր Հայաստանի խորհրդի պարագայում, ապա անհասկանալի է Հայաստանի պառլամենտի դեպքում, երբ նրան ևս զրկեցին «օրենսդրի» իրավունքներից: Անշուշտ, իրավիճակն արտակարգ էր, ճգնաժամային, լարված, օպերատիվ ու արագ լուծումներ պահանջող: Բայց դա չի նշանակում, որ ասպարեզից պետք էր դուրս թողնել խորհրդարանը: Կարելի էր կատարել իրականության պահանջներին համապատասխանող իրավագործությունների բաժանում՝ կառավարությանը վերապահելով միայն որոշակի ոլորտներում պատվիրակված օրենսդրման իրավունք: Այս դեպքում պետական նավը կլինեք հավասարակշռված, իսկ ինքը՝ կառավարությունը՝ հակակշռված: Սակայն մենատիրական ձգտումները հասնում էին մոլագարության աստիճանի. ամեն ինչ միայն իրենց և իրենց միջոցով, մնացած բոլորը ոչինչ են ու թշնամի: Պետական շինարարության օբյեկտիվ, իրավական օրինաչափությունների պահպանումը և գործադիրին հակակշռող խորհրդարանի առկայությունը միգուցե հանրապետությունը չհասցնեին կորստալից տապալման, հատկապես որ կային քաղաքական գործիչներ, ովքեր կանխագուշակում էին ապագա ձախողումը:

7. Խորհրդարանական վերահսկողությունը և դրա ձևերը պայմանավորված էին պետական կառավարման ձևով և ռեժիմով: Հանրապետությունում գործել են համաշխարհային խորհրդարանական պրակտիկային հայտնի խորհրդարանական վերահսկողության համարյա բոլոր ձևերը՝ բացառությամբ կառավարությանն ուղղակիորեն անվստահություն հայտնելու ընթացակարգի: Հայաստանի խորհրդում ընդդիմությունն ամեն մի փոքր խախտում կամ հիմ-

նախնդիր դարձնում էր խորհրդարանական վերահսկողության առարկա, իսկ նիստերի օրակարգերում խորհրդարանական վերահսկողության առատությունը զգաստացնում ու զգոնացնում էր կառավարությանը: Վերջինը, խորհրդարանում չունենալով կայուն մեծամասնություն, ամենայն պատասխանատվությամբ էր վերաբերվում դրանց, իսկ դաշնակցական խմբակցությունը ջանադիր հետևում էր, որ ընդունված բանաձևերը չլինեն ի վնաս գործադիրի: Իսկ Հայաստանի պառլամենտում խորհրդարանական վերահսկողության ձևերը կորցրել էին իրական ազդեցությունը, որովհետև դաշնակցությունն ուներ բացարձակ մեծամասնություն: Ընդդիմությունը նույնիսկ այդ անելանելի պայմաններում խորհրդարանական ինստիտուտներն օգտագործում էր քարոզչության կամ քաղաքական խնդիրներ լուծելու համար: Այդպիսով՝ խորհրդարանական վերահսկողության ձևերի իրավական արդյունավետությունը կախված էր խորհրդարանական ուժերի հարաբերակցությունից:

8. Խորհրդարանագիտության մեջ հայտնի դատական իշխանության և արդարադատության ոլորտին առնչվող խորհրդարանական բոլոր հնարավոր լիազորություններից խորհրդարանները համանմանության կարգով իրենց վերապահել էին համաներում հայտարարելու իրավունքը, ինչպես նաև ոլորտի մարմինների պաշտոնյաների նշանակումը: Խորհրդարանների գործունեության ընթացքում ստեղծվել են քննիչ հանձնաժողովներ: Չի կիրառվել միայն իմպիչմենտի ինստիտուտը: Անցումային իրավական համակարգում սահմանադրական կարգավորման բացերի պայմաններում խորհրդարանն իրեն վերապահեց նաև ներման իրավունքը, ինչը օրենսդիր մարմնին վերածեց յուրահատուկ քվազի դատարանի: Նման եզրակացության հիմքը ներման դիմումների բավականին մեծ քանակն է, իսկ որոշ գործերով՝ նաև դատավճիռների վճռաբեկության որոշումներ կայացնելու փաստը: Լիազորությունների այս ոլորտը ևս հաստատում է, որ հանրապետության խորհրդարանը պետական իշխանության համակարգում իր դերով բացարձակապես գերիշխող, իսկ իր իրավասության ծավալով բացարձակապես անորոշ իրավասությամբ խորհրդարան էր:

9. Պատգամավորների կարգավիճակը կառուցված էր իրավահավասարության սկզբունքով և ենթադրում էր խորհրդարանականի գրեթե բոլոր հանրաճանաչ իրավունքները, ինչպես նաև պարտակա-

նությունները: Հայաստանի խորհուրդը ստեղծելիս հիմնադիրներն անտեսեցին պաշտոնների համատեղման անթույլատրելիությունը. օրենսդրությունը չէր սահմանում պաշտոններ ունենալու որևէ արգելք: Այս սխալը հետագայում շտկվեց՝ ընկնելով, սակայն, մյուս ծայրահեղության մեջ. պաշտոնների համատեղելիությունը լրիվ արգելվեց: Այնուհետև օրենքը քայլ առ քայլ ընդլայնեց պատգամավորի պետահասարակական այլ գործունեությամբ զբաղվելու իրավունքը:

10. Կառավարության ձևավորման եղանակը պայմանավորված էր պետական կառավարման ձևով: Կառավարությունն իր ձևով բացարձակ խորհրդարանական էր. այն կազմավորվում էր խորհրդարանի կողմից և լրիվ պատասխանատու էր միայն նրա առջև: Կառավարությունը կազմված էր վարչապետից (նախարար-նախագահից), ինչպես նաև պորտֆելով նախարարներից: Կառավարության ձևավորման կարգը, կառավարության կազմակերպման, կառավարության ու խորհրդարանի հարաբերությունների իրավական կարգավորման բացը Հայաստանի խորհրդում հանգեցնում էին պատեհապաշտ, երբեմն նաև արտառոց անհատական իրավական կարգավորման:

11. Հանրապետության կայացմանը զուգընթաց գործադիր իշխանության մարմինների համակարգը ծավալվում և ճյուղավորվում էր: Դա օրինաչափ էր, քանզի պետական կառավարման խնդիրներն օրավուր առաջ էին բերում նոր գործառույթների իրականացման անհրաժեշտությունը, իսկ սա էլ իր հերթին պահանջում էր կատարող սուբյեկտների հիմնադրում: Պետական կառուցակարգի գործադիր համակարգի էքստենսիվ զարգացումը մի կողմից օբյեկտիվ օրինաչափություն էր, մյուս կողմից հանգեցրեց ապարատի և ծախսերի ուռճացման: Պետության խնդիրները և գործառույթներն ունեն բազմագործոն պայմանավորվածություն: Դրանցից մեկն էլ պետության՝ տվյալ պահին ունեցած հնարավորություններն են, ինչպես նաև դրանով պայմանավորված գերակայությունները: Աշխարհաքաղաքական բարդ իրավիճակում, չունենալով ներքին լուրջ հնարավորություններ (հատկապես ֆինանսներ), պետական կառուցակարգը միանգամից «լծեցին» պետության բոլոր հնարավոր գործառույթների իրականացմանը, ինչը չկայացած համակարգի համար վտանգավոր փորձություն էր: Այնինչ պահի հրամայականը թելադրում էր ներքին և արտաքին միայն որոշ գործառույթների անպայման և, իհարկե,

արդյունավետ իրականացումը:

12. Հանրապետության կառավարության իրավասությունը չունեի որևէ իրավական ամրագրում: Այդ հարցը կարգավորվում էր «կառավարությունը և նրա ղեկավարն իրականացնում են ազգային քաղաքականության մշակումն ու կենսագործումը» դասական բանաձևով: Կառավարությունը երկրի ընթացիկ կառավարումն իրականացնող ընդհանուր իրավասության գործադիր-կարգադրիչ մարմին էր, որի իրավասությունն ընդգրկում էր պետական կյանքի բոլոր հարցերը, որքանով որ դրանք վերապահված չէին խորհրդարանի և մյուս պետական մարմինների իրավասությանը: Կառավարության հիմնական գործառույթը պետության արտաքին և ներքին քաղաքականության ընդհանուր ծրագրի առաջարկությունն էր, դրա ձևակերպումը, ինվեստիտուրան խորհրդարանում և կենսագործումը: Այս գործառույթի իրականացման իրավական ձևը նոր ձևավորվող կառավարության հայտարարագիրն էր: Բացի գործադիր կանոնակարգող իշխանությունից՝ կառավարությունն ուներ լայն հնարավորություններ՝ լուրջ կերպով ազդելու օրենսդրական գործընթացի վրա: Այդպիսի լծակները երեքն էին՝ **առաջին**՝ կառավարության օրենսդրական նախաձեռնության իրավունքը և դրան հարակից մի շարք իրավունքներ, **երկրորդ**՝ կառավարությանն օրենսդիր մարմնի իրավագործությունների փոխանցման արդյունքում պատվիրակված օրինաստեղծ գործունեությունը, **երրորդ**՝ կառավարության կողմից օրենսդրական գործառույթի իրականացման թաքնված կառուցակարգը, այսինքն՝ խորհրդարանական հանձնաժողովների, կառավարության ու խորհրդարանի անդամներից կազմված հատուկ հանձնաժողովների, խորհրդարանի հայկական խմբակցությունների մասնավոր խորհրդակցության միջոցով օրինագծերին օրենքի ուժ տալու հնարավորությունը:

13. Մեծ ջանքերի և ծախսերի գնով հիմնադրված պետական կառավարման մարմինների համակարգը և դրա համալրումը քիչ թե շատ կարող ծառայողներով առաջ բերեցին նոր հիմնախնդիր, այն է՝ պետական ծառայողի կերպարի, նրա ազնվության և օրինական գործունեության հիմնահարցը: Այդ հարցը Հայաստանում ձեռք էր բերել քաղաքական մեծ նշանակություն, որովհետև վարկաբեկում էր պետական իշխանությունը, սպառնում էր անկախ ազգային պետականության գոյությունը: Սովորական պայմաններում 1918-1919 թթ. ընթացքում կառավարությունը փորձում էր աստիճանական, իրավա-

կան ճանապարհով կառուցել և կայացնել պետական կառուցակարգը: Մակայն արտասովոր իրադրությունը դրդում էր կառավարությանը՝ դիմելու արտակարգ միջոցառումների, հատկապես պետական ծառայության իրավական կարգավորման, պետական ծառայողների վրա հսկողություն և վերահսկողություն սահմանելու հարցում: Այդպիսի բնույթ կրող արտակարգ միջոցառումները ձեռնարկվել են մի քանի ուղղությամբ: **Առաջինը** պետական ծառայողների իրավական պատասխանատվության կարգի և պայմանների խստացումներն էին՝ արտակարգ քննիչ և դատական մարմիններ ստեղծելու միջոցով, **երկրորդը** պետական ապարատի ազգայնացման քաղաքականության իրականացումն էր, իսկ **երրորդը** 1920 թ. Մայիսյան ապստամբության հետևանքով պետական ծառայության արտասովոր կարգերի սահմանումն էր, ինչպես նաև պաշտոնեական հանցագործությունների նախաքննությունը և դատական քննությունն արտակարգ մարմիններին հանձնելը: Մակայն կառավարող ընտրանու ձեռնարկած արտակարգ միջոցառումներից շատերը վերածվում էին անարդյունավետ քայլերի: Հասնելով ձեռնարկված պետաիրավական որևէ քայլի անարդյունավետության գիտակցմանը՝ կառավարող մեծամասնությունը փորձում էր այն հաղթահարել նոր արտակարգ միջոցառմամբ, որը սկզբում թվում էր ամենալավդեղատոմսը: Մակայն նորից պարզվում էր, որ այդպես չէ: Կախարդական շրջանակ էր սա, որից դուրս գալը, կարծես թե, դարձել էր անհնարին:

14. Երկրի կառավարման արտակարգ միջոցառումներն ունեին ոչ միայն օբյեկտիվ, անհրաժեշտ, այլ նաև քաղաքական դրդապատճառներ, պայմանավորված էին կառավարող կուսակցության մենատիրական ձգտումներով, հետևանք էին իրավական մշակույթի ցածր մակարդակի: Նման ուղղվածություն ունեցող օրենսդրական նախաձեռնություններ արվում էին հանրապետության գոյության ողջ ժամանակ, սակայն խորհրդարանների ողջամիտ դիրքորոշման հետևանքով մեծամասամբ ընթացք չէին ստանում: Դրան հակառակ, երբ օրենսդրական լիազորությունները փոխանցվում էին կառավարությանը, արտակարգ օրենսդրական նախաձեռնություններն անարգել իրագործվում էին: Արտակարգ միջոցառումները, շատ դեպքերում բացի հակաժողովրդավարական լինելուց, հաճախ նաև անարդյունավետ, իրավական-կազմակերպական տեսակետից լավագույն կերպով չմտածված փորձեր էին, որովհետև դրանք ևս չէին հանգեցնում հանրապետությունում օրինականության և իրավա-

կարգի հաստատմանը, պետական կառավարման նպատակների արագ, պատշաճ կենսագործմանը: Օրենսդիր մարմիններն ունեին անսահմանափակ հնարավորություններ իրենց իրավաստեղծագործության ընթացքում: Առաջին հանրապետությունն իր կառավարման ձևով հանրապետություն էր, սակայն ոչ իրավական պետություն: Այդպիսի իրավահասկացողությունը և գործելակերպը շատ դժվար է նույնիսկ հայրենասիրական դիկտատուրայի նպատակահարմարության տեսանկյունից արդարացնել, որովհետև ազգային-պետական ուժեղ իշխանություն չի նշանակում կամայականություն:

Պատմական փորձը հնարավորություն է տալիս առաջ քաշելու նաև հայեցակարգային և գործնական նշանակություն ունեցող տեսական հիմնադրույթներ, որոնք կարող են օգտագործվել արդի պետասիրական համակարգի կատարելագործման և բարեփոխման համար:

1. Առաջին հանրապետության պաշտպանական քաղաքականության փորձը, արդի հայկական երկու պետությունների աշխարհաքաղաքական կացությունը հիմք են տալիս պատմության դասերի տեսական իմաստավորման միջոցով առաջ քաշել պետական ապարատի կազմակերպման և գործունեության նոր սկզբունք՝ պաշտպանունակությունը: Պաշտպանունակությունը պետական համակարգին բնորոշ որոշակի հատկություն է, ինքնապահպանման, ինքնավերարտադրման, ինքնակատարելագործման հատկություն: Խնդիրն այն է, որ այդ հատկությունը՝ աղետալի, արտակարգ, պատերազմական պայմաններում գործելու ունակությունը, դրվի սովորական իրադրությունների համար ստեղծված պետական մարմինների ու իրավական ինստիտուտների էության մեջ:

2. Պաշտպանունակության սկզբունքի դիրքերից անհրաժեշտ է անցկացնել ողջ արդի օրենսդրության իրավական մոնիթորինգ, որի իրականացման համար առաջարկվում են հետևյալ չափորոշիչները. **ա)** պետական իշխանության և տեղական կառավարման համակարգն արդյունավետ և հստակ է այնքան, որ ցանկացած իրավիճակում, այդ թվում նաև՝ պատերազմական, չի առաջացնում որևէ կազմակերպական-կառուցվածքային վակուում, **բ)** հանրային իշխանական բոլոր կառույցները հստակ տիրապետում են իրենց իրավասությանը և ընդունակ են իրացնելու այն ցանկացած արտակարգ կամ պատերազմական պայմաններում՝ ելնելով իրենց հանրային-իշխանական առաքելությունից, **գ)** հանրային իշխանական համակարգն իր ծառա-

յողական և աշխատանքային անձնակազմով տոգորված է կարգապահության, հայրենիքի պաշտպանության ոգով, արտակարգ պայմաններում ընդունակ է կարգապահության ու ինքնակազմակերպման, պատրաստակամ է անձնագոհության:

3. Դատական շինարարության և դատական համակարգի գործունեության տեսական իմաստավորման հիման վրա մշակվել է դատական իշխանության կազմակերպման և գործունեության նոր սկզբունք՝ գործառույթային ինքնաբավությունը. դատական իշխանությունն իր ներհամակարգային բոլոր խնդիրների, գործառույթների, լիազորությունների իրականացման հարցում պետք է լինի ինքնաբավ, արտահամակարգային պետական կառույցներից չկախված: Բոլոր ներհամակարգային գործառույթներն ու լիազորությունները, ներառյալ արդարադատության իրականացման կազմակերպական-ապահովող, պետք է կատարվեն ներհամակարգային օժանդակող կառավարչական կառույցների, ռեսուրսների միջոցով:

4. Համակարգային մոտեցման կիրառումը հիմք է տալիս պնդելու, որ ազգային անվտանգության և պաշտպանության համակարգում, իրավաօրինականության կայացման գործում կարևոր բաղադրիչ են բնակչության հոգևոր-բարոյական-իրավական որակները: Հարատևման հավերժ պայքարում կիրառվել և կիրառվում է երկու հիմնական ռազմավարություն՝ զանգվածայնությունը (քանակը) կա՛մ «ոգին»: Առաջին «հաճույքից» մենք զրկված էինք և այն ժամանակ, և՛ այսօր: Հետևաբար երկրորդը պետք է դառնա մեր գոյության ռազմավարությունը: Այդ առանձնահատուկ ոգին, գումարած կազմակերպական կառուցվածքին, կտա այն արդյունքը, որը մենք ակնկալում ենք պատմությունից: Արդի շրջանի բոլոր տեսակի բարեփոխումները, հասարակական դաստիարակության ու կրթության համակարգն ուղղակիորեն պետք է խարսխվեն այս աքսիոմայի վրա և ազգային հիմքով հայրենասիրական, բարոյահոգեբանական-իրավական դաստիարակությունն ու կրթությունը դարձնեն իրենց նպատակներից մեկը: Արդի կրթական համակարգը այս տեսանկյունից կարիք ունի մոնիթորինգի, իսկ այնուհետև բարեփոխման: Արդյունքում կրթական համակարգում հայրենասիրական, իրավական ու բարոյական ուսուցումը պետք է դարձնել ուսումնական առանձին բնագավառ, կրթության բովանդակային բաղադրիչ, սովորողների պատրաստվածությանը ներկայացվող առանձին ընդհանրական պահանջ՝ ներառելով այն բոլոր տեսակի կրթական պետական չա-

փորոշիչներում, հենքային ուսումնական պլաններում, առարկայական ծրագրերում:

5. Պատմական փորձից քաղված դասը հիմք է տալիս առաջ քաշելու և ձևակերպելու հետևյալ օրինաչափությունը. քաղաքականության սահմանադրականությունը, իրավասօրինականությունը և խորհրդարանական իրական բազմակարծությունը ռազմավարական ճիշտ ընտրություն կատարելու, ազգային պետականության կայացման և հարատևության կարևորագույն երաշխիքներ են:

6. Պետականակերտության օրինաչափություններից է այն, որ հասարակական գործոնների բացասական ազդեցության պայմաններում կարևորվում է հատուկ իրավաբանական-կազմակերպական, նորմատիվային երաշխիքը, որը մնացած գործոնների շարքում ոչ թե երկրորդական, այլ ակտիվ, ստեղծագործաբար վերափոխող գործոն է: Այն ունակ է ազդելու արտաիրավական հասարակական պայմանների դրական փոփոխման վրա: Ինչպես անցյալում, այնպես էլ այսօր պատմական պատասխանատվության մեծ մասը կրում են քաղաքական ղեկավարությունը, օրենսդիր մարմինները, որովհետև նրանց պարտականությունն է որոշել պահի հրամայական գերխնդիրները, դրսևորել լայն սոցիալական և պետական մտահորիզոն, բազմագործոն և բազմակարծիք մոտեցում: Քաղաքական պատվերը պետք է պայմանավորի իրավաստեղծ աշխատանքի ռազմավարությունը և մարտավարությունը, որոնց համապատասխան պետք է մշակվեն հասարակական կյանքի պահանջունքներից ու կարիքներից բխող օրենսդրական ծրագրերն ու իրագործվեն: Հետևաբար օրինաչափորեն պետաիրավական շինարարության ընթացքում կարևորվում է «էլեգանտ իրավագիտության», «բարու և արդարության» արվեստի իրական մասնակցությունն իրավաստեղծ աշխատանքում՝ նրա բոլոր փուլերում: Առաջին հանրապետությունը զրկված էր նման հնարավորությունից: Արդի Հայաստանը չպետք է անտեսի այդ օրինաչափությունը:

7. Հանրապետության դատական շինարարության փորձը հաստատում է նաև մեկ այլ օրինաչափություն. պետական կառուցակարգը սոցիալապես պայմանավորված է, այսինքն՝ այն պետության կամայական հայեցողության արդյունքը չէ, այլ հասարակական հարաբերությունների, իրավիճակին համապատասխան ստեղծվող ու գործող համակարգ: Դատական համակարգը, որը սովորական պայմաններում գործում էր բավականին արդյունավետ, հանրապետությո-

յան ծանր տնտեսական, քաղաքական, սոցիալական, բարոյահոգեբանական իրականության մեջ ի վիճակի չէր ապահովելու իր առջև դրված խնդիրների լուծումը: Անիշխանությունը և քառսը, գորշ իրականությունը ռուսական դատական կանոնադրությունների շատ դրույթներ վերածեցին «իդեալիզմի»: Եթե հնարավոր չէր ապահովել եղած համակարգի գործունեության համար անհրաժեշտ պայմաններ, ապա համակարգը պետք է վերափոխվեր, հարմարեցվեր իրականության պայմաններին: Անհաջողության գլխավոր պատճառը դատական շինարարության ռազմավարության սխալ ընտրությունն էր. ոչ թե իրականությունը պետք է հարմարեցվեր դատական համակարգին, այլ դատական համակարգը՝ իրականությանը, հասարակական հարաբերություններին: Գերխնդիրը, նպատակը արդյունքն է, այսինքն՝ իրավակարգի հաստատումը, արդարադատության խնդիրների կենսագործումը, այլ ոչ թե դատական մարմինների համակարգը, որը միայն միջոց է՝ հասնելու իրավական հիմքերի վրա դրված արդարադատության կենսագործմանը:

8. Հասարակական միջավայրը կարևոր նշանակություն ունի «իդեալական» պետաիրավական նորմատիվային համակարգի համար: Փոխառված իրավական մոդելը կարող է լինել ժողովրդավարական, սակայն չկատարել իր առջև դրված խնդիրները: Պատճառը կոլիզիան է սովորական, կայուն հասարակական պայմանների համար մոդելավորված համակարգի և օբյեկտիվորեն առկա արտակարգ, բացասական հասարակական պայմանների միջև, որոնք ի վերջո չեզոքացնում են ներդրված իրավական մոդելի գործառութավորումը, եթե այն չի տեղայնացվում ու հարմարեցվում շրջակա հասարակական միջավայրի պայմաններին:

ОПЫТ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННО-ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ПЕРВОЙ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ СОВРЕМЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ

Артур Вагаршян

Заведующий кафедрой теории и истории государства и права ЕГУ, доктор юридических наук, профессор

В статье на основе анализа опыта деятельности учреждений, организаций и функционирования государственного аппарата Первой

республики Армения выдвигаются как выясняющие историко-правовые факты и закономерности, так и имеющие прикладное значение концептуальные теоретические положения и закономерности, которые необходимо использовать для совершенствования современного армянского государства.

EXPERIENCE OF THE FUNCTIONING OF THE PUBLIC-LEGAL SYSTEM OF THE FIRST REPUBLIC OF ARMENIA AND THE PROPOSALS FOR IMPROVING THE MODERN REPUBLIC

Artur Vagharshyan

Head of Chair of Theory and History of State and Law

YSU, Doctor of Law, Professor

Based on the analysis of the experience of establishment, organization and functioning of the state apparatus of the First Republic of Armenia, the historical-legal facts, the regularities, as well as the practical, conceptual and theoretical provisions and regularities to be applied for improving the modern Armenian state are put forward in the article.

Բանալի բառեր – ազգային ներկայացուցչություն, կուսակցական ներկայացուցչություն, իրավական օրինականություն, Հայաստանի խորհուրդ, Հայաստանի պառլամենտ, պաշտպանունակություն, գործառույթային ինքնաբավություն, էլեգանտ իրավագիտություն, «ընկալված» մոդել

Ключевые слова: национальное представительство, партийное представительство, правовая законность, Совет Армении, Парламент Армении, обороноспособность, функциональная самодостаточность, элегантная юриспруденция, рецептированная модель

Key words: national representation, party representation, legitimacy, Council of Armenia, Parliament of Armenia, defensive capacity, functional self-sufficiency, elegant jurisprudence, "perceived" model